

I denna byggnad på Ö. Torggatan 15 var Karlstads första biograf inrymd

När Karlstad fick sin första biograf

I.

Människor har i alla tider sökt något i underhållningsväg. Det är inte så förfärligt långt tillbaka i tiden då gästerna på en bjudning sutto runt ett divanbord och tittade i fotografialbum. Senare köpte de, som så ofta kunde, en elegant hållare med förstoringsglas och en uppsättning kontinentalbilder som sattes i hållarens ställning. Redan detta var något av en upplevelse att i detalj kunna beundra exempelvis Eiffeltornet, Vatikanen eller Niagaras vilda fall. Och bilderna lände till många utbyten av tankar under det att damerna läppjade på ett glas vin och herrarna ågnade sig åt ett parti vira! Men inget förblir vid det gamla och utvecklingen går med stora steg framåt på alla områden.

Ett par uppfinningsrika herrar kommo på idén att få fram rörliga bilder och konstruerade en maskin som kallades stroboskopet. Jag är tyvärr tekniskt mycket okunnig så någon närmare beskrivning på nyheten — stroboskopet — kan jag ej lämna. Jag vet bara att man genom roterande skivor kunde få intrycket av rörlighet av de teckningar och bilder som skulle betraktas. Men, bilder i rörelse var nu ett faktum. Början till kinematografen var gjord och många sysslade med experiment för att förbättra denna bildunderhållning.

Det blev de franska bröderna A. och L. Lumière som gjorde det stora språnget genom sin uppfinning med apparaten och filmbandet. Det blev den stora sensationen som gjorde bröderna Lumière världsberömda. De fingo patent på sin uppfinning år 1895. Men bröderna L. sålde sin genialiska uppfinning till Pathé — bolaget i Frankrike. Så var biografen ett faktum och nu, efter drygt 75 år, är 'maskinen med filmbandet' vorden en storindustri runt om i världen.

Tanken går nu givetvis i första rummet till Karlstads allra första biograf som officiellt hette 'Biograf-Teatern'. År 1864 kom en ung mångsysslade, iderik man från Bohuslän till Karlstad. Han hette Bror Ferdinand Andersson! Länge hägrade det för honom att öppna en fast biograf i staden. Och efter samtal med en bekant i Göteborg vid namn Montgomery, som sysslade med filmvisning, bestämde sig herr Andersson definitivt. På tomten Östra Torggatan 15 lät han bygga ett hus för sin framtidsdröm — biografen. Han lät bygga huset så att det kom att inrymma läskedrycksfabrik på nedre botten och biografen ovanpå. En reservutgång ledde från biografen ut mot den öppna gården medels en trappa.

På grund av att B.F. Andersson ägde läskedrycksfabrik så titulerade han sig destillatör vilket onekligen låter intressant! Under en del år hade herr B.F. Andersson ägnat sig åt en bosättningsaffär i staden och som entusiastisk seglare var han en av stiftarna till Karlstads Segelsällskap. Huset på Östra Torggatan stod färdigbyggt och folk väntade i spänning på premiären för B.F. Anderssons biograf. Det fanns bara några få städer som kommit före Karlstad med denna nymodighet. Och så kunde man i Nya Wermlands-Tidningen den 21 december 1905 läsa följande annons som jag gärna vill återge i sin helhet!

'Biografen gifver sin första föreställning af rörliga bilder i sitt för ändamålet nybyggda hus vid Östra Torggatan, strax invid torget. Fredagen d. 22 ds kl. 5-9, lördag kl. 4-9, söndag 1-3 och 6-8. Annandag jul 1-3 och 6-9. Föreställningarna börja hvarje heltimma. Vackert program utlovas! Biljettpreiser: Raden 75 öre, 1:a plats parkett 35 öre och II:a plats 25 öre.

B.F. Andersson.

Nu hade det kommit något nytt i nöjesväg till vår kära stad. Alla människor måste gå till Biograf-Teatern och se och förlusta sig. Och succén var given från första dagen.

Biograf-Teatern hade en liten kassa i vestibulen där biljetterna såldes och program tillhandahölls. Kassen sköttes av herr Anderssons dotter som hette Hulda. Biograflokalen hade, som framgick av biljettpreiser, en 'första rad' och där var det givetvis förmäst att sitta. Men så kostade de platserna också hela 75 öre. På parkett var det enkla, långa träbänkar och på främre parkett, närmast 'den vita duken', hade bänkarna inga ryggstöd. Jag vill dock minnas att bortre parketts bänkar voro försedda med ryggstöd. Intill den vita duken, stod ett piano och ofta spelade biografägarens dotter marscher och andra melodier som voro lämpliga för programmen. Att sköta en biografmaskineri var säkert förordat med stora svårigheter i biografens barndom då ju ännu inte elektriciteten tagits i bruk.

Herr B.F. Andersson försökte sig på att sätta musik till filmerna med grammofoon. Men detta gick dåligt i lās då filmerna ideligen gingo av. När filmen gick av blev det muntert värre i biograflokalen. Det hörde liksom till att det skulle bli avbrott men inga 'buanden' förekommo på den tiden. Herr Andersson fick ge upp sitt experiment med den mekaniska musiken

och återgå till att alltid låta någon exekvera passande musikstycken på pianot. Ju mer spännande filmer desto kraftigare musik. Under en tid var en herr Valentin Rådberg, bror till skulptören Raphael Rådberg, pianist på Biografen.

Då min far vid förra seklets slut övertog en firma här i staden (fanns där tre expeditör och en springflicka anställda. Och en av de tre expeditörerna var B.F. Anderssons dotter Hulda. Hon var mycket teaterbiten och tyckte om att klä ut sig. Hon slutade hos min far för att ägna sig åt biografen och det var något som passade hennes kynne. Genom de rörliga bilderna förflyttades unga och gamla till en sorts drömvärld och alla hade roligt!

Min syster och jag hade det bra förspant tack vare 'tant Hulda'. Vi hade verkligen 'Kungen till morbror' som man sade förr i världen! Flera gånger om året fingo vi häften med biobiljetter i present. Jag kan se dessa efterlängtnade, välsignade häften framför mig som om det vore igår. De innehöll elva biljetter och den som köpte ett helt häfte på en gång betalade bara för tio biljetter.

Men det var inte gratisbiljetterna som var det bästa för oss. Vi hade den stora lyckan att få ta med föräldrarnas underbara tax 'Jim' på biografen. Och jag hoppas att Jim uppskattade sin privilegierade ställning att som enda vovve i stan' få sitta med oss på träbänken nära den vita duken. Ja, det var ett barndomsminne man aldrig glömmet och som man var stolt över.

Kerstin Welin-Lindh

Karlstads första biograf: II

Inte lätt att ha bio när seklet var ungt

Den 23 januari 1906 stod en annons i N.W.T. av följande lydelse: 'Biograf-Teatern förevisar denna vecka ett nytt storlaget program. Välkomna, se och bedöm!' Och den 10 mars 1906 fanns i samma tidning en annons med programmet angivet: 'Modernt gatu-rov', 'Eld ombord' och 'Hönan med Gulddagen'. Från den 18:e okt. finner jag likaså en annons från Biograf-Teatern: 'Konungen ankommer till Malmslätt', 'De utländska officerarna i bil' och 'I väntan på fienden'.

Så hade ett år förgått sedan starten och i december 1906 förevisade Biograf-Teatern 'En brollopsfärd på velociped' och Karlstads kappsegling'.

Biograf-Teatern kom rätt och slätt att heta 'Beaffs'. Det var ägarens initialer. 'Skall vi gå på Beaffs i kväll' lät det bland barn o vuxna. Och vad var naturligare än att herr Anderssons barn antogo familjenamnet Beaff! Det var sonen Erik Beaff som blev militär, sonen Gustaf som emigrerade till USA och var byggmästare samt tidigare nämnda dottern Hulda Beaff som gifte sig med en herr Kihlen vilken arbetade i läskedrycksfabriken.

Det var inte lätt att vara biografägare då seklet var ungt. Filmerna måste nämligen köpas på den tiden och detta skedde direkt från Pathé i Paris eller från 'Vikingafilm' i Linköping. Ofta lät B.F. Andersson göra lokala filmer och dessa utfördes av en herr Backman. Genom att det var egna inköpta filmer så samlades ett stort filmarkiv hos 'Beaffs'. Nu har sonsonen till biografägaren herr Sven Beaff, sålt de gamla utländska filmerna till Svensk Filmindustri. Men de gamla, trevliga lokala filmerna har han behållit. Många gånger har Sven Beaff glatt föreningar såsom Karlstad-Gillet, m.fl. genom att visa dessa filmer. Gamla karlstadsbor kunna väl känna igen bekanta t.ex. vid Barnens Dagståg och inte heller att förglömma stadsbudet W.H. von Garreltz med sin dragkärra! Man får vara herr Beaff tacksam för att han pietetsfullt bevarat de många rörliga bilderna från den gamla, goda tidens Karlstad.

Nu hade 'Beaffs biograf'

gjort sin debut och desslikes succé! Men snart nog skulle en andra biograf dyka upp och i N.W.T. av den 6 dec. 1906 står att läsa: Ny Kinematograf-Teater öppnas idag, lördag, i

Stadshotellets Sommarsalong (ingång från terrassen). Föreställningarna börja dagligen kl. 6, 7, 8 och 9. Entré: I:a plats 35 öre och II:a plats 25 öre. Varje onsdag nytt program! Program: 'Kanslirådet annonserar efter husjungfru' (mycket lustig), N:o 2. 'Kvinnlig spion' (synnerligen skrättretande), N:o 3. 'Första försöket att föra en automobil' (kolossal skrättretande).

Man kan nu efter alla dessa år, ha roligt åt de beledsagande kommentarerna i annonsen! Kinematograf-Teatern i Stadshotellet bytte senare namn och kallades 'Metropol'. En del år efter 'Metropolis' start finner jag en annons av följande lydelse: 'En storartad nyhet: Tills vidare bortskänkes 2 gånger i veckan till en af publiken brutto-inkomsten af den föreställning som lämnat största kassan. Öjavig kontroll!'

Nu är vi framme vid år 1912 och ytterligare en biograf hade öppnats och konkurrensen hade sannerligen blivit stor! Den 5:e okt. detta år finner man i pressen ett meddelande att en biografteater under namnet 'Drott-Biografen' öppnats.

Direktionen för Drott-Biografen önskar att deras biograf i Hotell Drotts hus, åt Järnvägsgatan skall bli en av allmänheten omtyckt plats dit de kan gå och njuta av god musik och förstklassigbilder! Biljettpreiser: Voro respektive 50, 35 och 25 öre och för barn under 12 år halv avgift. Den 26 okt. annonserar Drott-Biografen:

'Säsongs största filmsensation! Med enorma kostnader har det lyckats oss att anskaffa detta Film- under: 'Den flygande cirkusen' med den ryktbara köpenhamniskan Lilly Bech i huvudrollen!'

Den eleganta biografen Cosmorama

öppnades troligen även år 1912. I varje fall har det inte lyckats mig att i gamla tidningar finna någon annons från Cosmorama-biografen från tidigare datum än den 5 mars 1912. Där står angivet att det gavs en hel föreställning och programmet namn var 'Detektivernas konung'. Särskilt betonades i annonsen att filmen var ovanligt spännande och ej för barn! 'Cosmorama' var en i allas tycke mycket elegant biograf. Där var en stor entré där publiken köpte biljetterna. På denna biograf gick en ung pojke och sålde choklad före varje föreställning. En blå-uniformerad pojke var något som hörde den stora

världen till tyckte man! Längst bak i biografsalongen var en speciell avdelning med lyxiga platser. Draperier vid sidorna av avbalkningen gjorde dessa ca 20 platser särskilt uppmärksammade. Under första världskriget kom ordet gulasch att bli ett gängse uttryck och så fick Cosmoramas inägnade, bortre platser namnet 'gulaschhyllan'. Gulasch var synonymt med något vräkigt. Och säkert kostade de platserna också 25 öre mer än parkettplatserna!

Ytterligare en biograf öppnades till raden av de tidigare nämnda och det var 'Stjärnbiografen' i Haga. Denna biograf öppnades år 1918 av ingenjörerna Taito och Alstermark, anställda på K.M.W., samt av en tredje delägare vid namn herr Stark. På 'Stjärnbiografen' gavs många filmer med Chaplin och Mary Pickford bl.a. Pianisten på denna biograf var herr Nagurski som var en skicklig yrkesmusiker. Han föredrog att spela Wienervalser i den mån dessa passade till programmen ifråga. 'Stjärnbiografen' i Haga upphörde med sin verksamhet redan år 1923.

Så äro vi framme vid årsskiftet 1924 och på själva nyårsdagen startades biografen 'Palladium'. Den låg i hornet av Drottninggatan och Östra Torggatan. Palladiums premiärfilm hette 'Halsingar'. Den trivsamma biografen Palladium bestod fram till år 1968 då hornhuset revs och fick ge plats för en större nybyggnad.

Senare är

ha flera biografier kommit till Karlstad. Det är 'Röda Kvarn', 'Skandia', (tidigare namn på denna biograf var Rivoli) 'Saga', 'Royal' på Drottninggatan samt 'Cinema'. Undan för undan ha biograferna blivit allt lyxigare med bl.a. sammetsklädda fåtöljer. Och man får inte förglömma att ljudfilmen installerades omkring år 1930 i de flesta av Sveriges biografier.

Wilken metamorfos filmindustrin genomgått från år 1905! Publikens pretentioner ha stigit i takt med tiden i alla avseenden.

Trots att TV i hemmen ser det dock ut som om biograferna ändå lockade skådelystna i enorm utsträckning till de lyxuostreredda biograflokalerna.

För många är bio en fascinerande drömvärld dit de fly för att söka romantik eller spänning. Och porten till denna drömvärld öppnas i det oögonblick de magnifika draperierna dras åt sidorna från filmduken. Och så kan spelet börja!

Karlstad i april
Kerstin Welin-Lindh

Fr.v. Hulda Beaff (biografägarens dotter) Maria Grey, Hilda Jonson och A. Erikson. Anställda hos Wilh. Welin.